

HOOFD-STUK

HANDLEIDING EN IDEEËN VOOR EEN WORKSHOP DIE KLINKT!

De workshop HOOFD-STUK is deel van “Klankatlas”, een project dat beloftevolle en gevestigde klankkunstenaars mobiliseerde om met Belgisch en Nederlands Limburg als inspiratiebron soundscapes te realiseren. Zo stellen Musica (BE) en Intro in situ (NL) het akoestisch ‘DNA’ van Limburg samen.

MUSICA
IMPULSCENTRUM
VOOR MUZIEK

WOORD VOORAF

Beste begeleiders en leerkrachten,

Kinderen vinden geluid en muziek van nature uit leuk. Diverse onderzoeken toonden de voorbije jaren bovendien aan dat creatieve omgang met klank niet alleen integratie bevordert of intelligentie stimuleert, maar ook bijdraagt tot goede schoolprestaties en concentratieproblemen vermindert.

Omdat kinderen van 6 en 12 jaar een open kijk op de wereld hebben, stimuleert het muzische pakket HOOFD-STUK hen om met klank aan de slag te gaan. De workshop is verbonden aan "Klankatlas", een project dat beloftevolle en gevestigde klankkunstenaars mobiliseert om met Belgisch en Nederlands Limburg als inspiratiebron soundscapes te realiseren. Zo stellen Musica (BE) en Intro in situ (NL) het akoestisch 'DNA' van Limburg samen. Parallel aan het idee om twee naburige provincies geluidsmatig af te tasten, bieden de onderdelen van deze workshop kinderen speelruimte om klanken uit hun eigen omgeving en persoonlijke leefwereld te ontdekken en te begrijpen. Ze duiken in het hoofd van een klankkunstenaar, kiezen een klinkende start en maken een creatieve reis boordevol geluid. Er is niet alleen plaats voor bewustwording van expressieve mogelijkheden, maar ook voor vreugde en plezier in zelfexpressie en de verruiming van vaardigheden.

De meerwaarde van het pakket bestaat uit het feit dat de open vorm elk niveau of elke voorkennis toelaat. Deze handleiding maakt stapsgewijs duidelijk hoe u kinderen helpt. Op die manier zorgt HOOFD-STUK dat ze door hun nieuwsgierigheid, beleving en fantasie uiteenlopende aspecten van klank en geluid op een speelse, maar leerrijke manier tot zich nemen. Afhankelijk van beschikbare tijd, interesses of mogelijkheden die u daarnaast nog ziet, mag u binnen de krijtlijnen van de workshop zelf uitbreiding of variatie voorzien.

We nodigen iedereen die als begeleider of leerkracht actief is uit om in lessen muzische vorming, bij activiteiten in de vrije tijd, tijdens een uitstap, bij groepsactiviteiten, ... maximaal gebruik te maken van de aangeboden format. De informatieve bijlagen van deze bundel bezorgen u tot slot nog een aantal leuke weetjes over muziek en kinderen.

Veel klankplezier!

KLANKONTDEKKING

Algemeen	Kennismaken met klanken
Doelgroep	1ste – 6de leerjaar lager onderwijs
Doelstellingen	- klanken ontdekken - een klankomgeving leren beluisteren - klanken omzetten in beeld
Werkvormen	Groepswerk of individueel
Duurtijd	Variabel en afhankelijk van de groep
Benodigdheden	Pen of potlood, stiften, verf, papier, karton, plattegronden, internet, ... (zie deelopdrachten)
Eindtermen	Zie bijlage

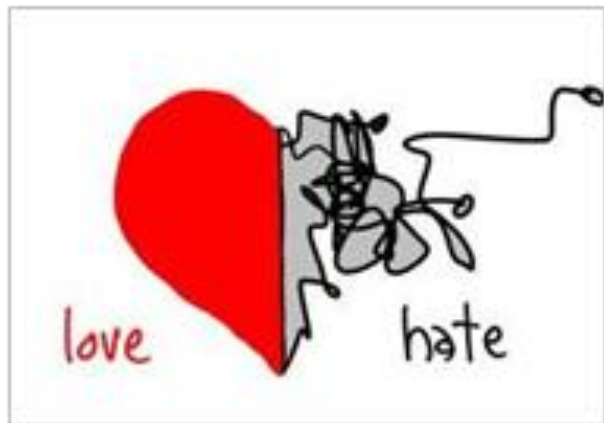
1. Opwarming

Start een gesprekje over geluiden. We stappen vaak buiten, in huis, op school, ... rond zonder er bewust van te zijn hoeveel er te horen valt. En dat is misschien maar goed ook, want anders werden we "horendol". Als we altijd met alle zintuigen overal aanwezig zouden zijn, krijgen we een overdosis aan prikkels die we niet kunnen verwerken en waar we dus ook niets mee kunnen doen.

Bij intensief luisteren is het belangrijk om dingen even anders waar te nemen. Ga met kinderen bijvoorbeeld na hoe het ruisen van de bomen klinkt. Vaak komt er een vocaal antwoord dat niet genuanceerd klinkt. Elke boom klinkt op dat moment precies hetzelfde en veel of weinig wind maakt niet uit. Als je vervolgens in een bos naar één of meerdere bomen en struiken luistert, merk je dat het klankenpalet zeer divers is. Van veel en luid naar weinig en zacht. Grote bomen klinken anders dan kleine struiken.

Vraag de kinderen tot slot naar hun lievelingsgeluid en daarna naar een geluid dat ze haten. Noteer alles op een groot vel papier of het bord. Wat valt op? Probeer samen grote lijnen en verbanden te zien.

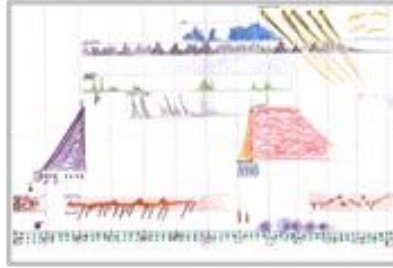
2. Luisteren naar de omgeving

Maak een kleine tocht in huis, doorheen het bos of op het gras. Vraag de kinderen om zeer stil te zijn en te luisteren als katten met gespitste oren. Laat ze waarnemen en nadien vertellen wat er allemaal te horen was.

Stippel nadien een groter parcours uit en gebruik een plan. Het is niet de hele tijd nodig om in stilte te wandelen. Kleur daarom op de route passages van "stil luisteren" met kleur in. Betrek bijvoorbeeld enkele speciale plaatsen met veel of weinig geluid. Denk aan een keuken, kerk, carwash, parking, kassa, stationshal, loket, kelder, leeszaal, kruispunt, bushalte, ... Laat de kinderen aantekeningen (woorden, tekens, kleur, ...) op het plan maken en bespreek de belevenissen.

3. Geluid vastleggen in tekens en beeld

Vraag de kinderen om een geluidsomgeving weer te geven in tekens ("geheimschrift") en beeld. Kies een thema dat aansluit bij de leefwereld van de groep of hen kan boeien. Een tocht door een bos, wandeling in de stad, uitstap naar de speeltuin, verjaardagsfeestje, ... klinken heel anders. Probeer verschillende klanken in tekens en kleuren om te zetten. Door op deze manier met klank bezig te zijn, zal de aandacht voor luisteren groeien. Het materiaal is alledaags en net daarom zo verrassend. Op deze manier maak je gewone zaken interessant.

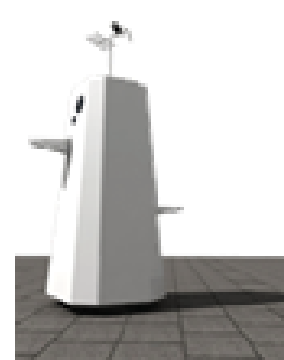
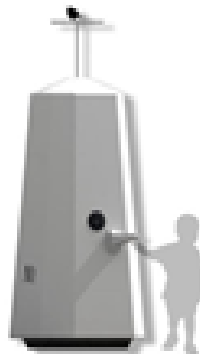
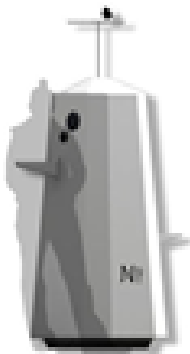

4. Geluiden van Klankatlas

Zorg voor papier en schrijfgerief. Beluister via internet een aantal soundscapes van Klankatlas of breng een bezoekje aan de reizende klankzuil die vanaf 2011 op verschillende plaatsen in Limburg halt houdt (zie www.musica.be of www.introinsitu.nl).

Noteer of teken tijdens het beluisteren van de soundscapes enkele geluiden die je hoort en probeer verschillende soundscapes uit. Kruis daarna aan welke geluiden je ook in jouw eigen omgeving zou kunnen horen en welke niet. Vergelijk met klasgenootjes of vrienden.

Breng na het beluisteren van de soundscapes als leerkracht of begeleider tot slot een gesprekje op gang. Licht op basis van de extra informatie bij de creaties toe wat de klankkunstenaars precies deden. Is er een verband tussen het achterliggende verhaal en wat je kan horen?

5. Wat zijn soundscapes?

Soundscapes zijn naar analogie van het woord "landscape" letterlijk klank(land)schappen. Ze vormen een geheel van klanken en geluiden verbonden aan de omgeving van mensen, bepaalde locaties en/of natuurfenomenen. De klankkunstenaar in kwestie schikt deze klinkende elementen naar eigen creatief inzicht aan de hand van compositietechnieken, sound design of opnameparameters tot een artistiek resultaat.

In het kader van Klankatlas baseren de klankkunstenaars zich onder meer op typische geluiden verbonden aan de eigenheden van Limburg. Ze onderzoeken mogelijkheden in de regio, registeren hun indrukken, werken een concept uit en gingen ter plaatse of in de studio aan de slag. Er staat meer achtergrondinformatie beschikbaar op de websites van Musica of Intro in situ.

EEN EIGEN HOOFD-STUK MAKEN

Algemeen	Aan de slag gaan met klanken
Doelgroep	1ste – 6de leerjaar lager onderwijs
Doelstellingen	<ul style="list-style-type: none">- Klanken zoeken en benoemen- Klanken bewerken en verwerken- Een eigen klankcompositie maken, noteren en uitvoeren
Werkvormen	Groepswerk of individueel
Duurtijd	Variabel en afhankelijk van de uitdieping
Benodigdheden	<ul style="list-style-type: none">- Werkblad HOOFD-STUK voor elk kind (zie bijlage)- Pen/kleurpotloden- Magazines, foto's, kranten- Papier en karton- Instrumenten en afvalmateriaal (flesjes, hout, potjes, papier, ...) om klank te maken- Opnamemateriaal en computer (eventueel)- Ruime werkplek
Eindtermen	Zie bijlage

Inleiding

Na een kennismaking met Klankatlas op locatie of via internet (zie vorige onderdeel Klankontdekking), duiken de kinderen zo het hoofd van een klankkunstenaar in.

Het ontdekken van welke keuzes je kan maken om een klank te bewerken en hoe ze tot een soundscape of compositie kunnen leiden, staat centraal. Bij elke keuze die de kinderen telkens in een andere kamer van het hoofd maken, hoort een oefening. Zo maken de ze op een speelse manier kennis met verschillende muzikale parameters (toonhoogte, volume, lengte, ...). Laat hen werken op het werkblad. Ze noteren in het lege hoofd in woorden of tekens welke keuzes ze maakten.

HOOFD-STUK

HOOFD-STUK

o **KAMER I – Een klank kiezen**

De verzameling van alles wat geluid maakt, noemen we klank. Deze voorbereidende oefeningen helpen om ze te ontdekken. Laat de kinderen de klank die ze kiezen in de wolk bij het hoofd op het werkblad noteren.

Oefening 1: Sluit je ogen. Luister. Open na een minuut de ogen weer en schrijf op (of teken) wat je allemaal hebt gehoord.

Oefening 2: Zoek een foto in een krant of een magazine. Beeld je nu in welke geluiden je zou kunnen horen als jij deel was van het tafereel op die foto. Welke klanken 'zie' je ook (bvb. een tram, stemmen, mixer, ...)? Welke klanken 'zie' je niet, maar zijn wel hoorbaar (bvb. wind, een trein die buiten beeld voorbijraast, gesprekken in een aangrenzende kamer)?

Oefening 3: Probeer de klanken die je in oefening 1 en 2 hebt verzameld na te bootsen. Kan het met je stem? Met je lichaam? Heb je materiaal (potje, fles, stok, papier, ...) nodig? Misschien een muziekinstrument?

Oefening 4: Onderzoek welke klanken je kan maken met je lichaam. Probeer dit daarna met je stem en vervolgens met afvalmateriaal. Gekke, grappige of rare klanken: alles is toegestaan. Toon aan elkaar wat je gevonden hebt.

Oefening 5: Ga op zoek naar een klank die jij alleen kan maken. Daag anderen uit je na te doen.

Oefening 6: Iedereen sluit de ogen. Eén kind maakt een geluid met het lichaam of met materiaal dat in de werkruimte aanwezig is. De anderen openen hun ogen en proberen te achterhalen hoe het geluid tot stand kwam.

Bespreek na deze oefeningen met de kinderen wat ze ervaren hebben. Welke klanken vinden ze mooi, moeilijk of vervelend? Zowel klanken die ze zelf maakten als klanken die bij anderen te horen waren, moeten aan bod komen. Vraag de groep om hun antwoorden te argumenteren. Hebben ze iets bijgeleerd?

Elk kind kiest uiteindelijk één klank om mee op tocht te nemen. Gebruik KAMER I van het werkblad. Misschien zullen zij later onderweg ervaren dat de gekozen klank teveel beperkingen heeft. Gebruik dit leermoment dan zeker bij het kiezen van een nieuwe klank.

o **KAMER II tot IX – Klank bewerken**

Live / opname

Ga naar KAMER II op het werkblad. Hier staat de vraag of de gekozen klank met de computer of opnamemateriaal wil registreren of er live (zonder opname) mee aan de slag gaat.

Oefening 7: Bespreek de volgende stelling met de kinderen: "Een live concert is altijd intenser dan een opname". Argumenteer!

Tegenwoordig kan je met eenvoudige muziekprogramma's gemakkelijk klanken bewerken. Misschien weten je kinderen daar zelf veel over, want als echte doe-het-zelvers gaan ze thuis vaak aan de slag met de computer.

Als je op school de mogelijkheden hebt om klanken op te nemen, moet je dit zeker overwegen. Uiteraard is het toegankelijker en gemakkelijker om zonder computer met aan de slag te gaan. In deze kamer beslis je hierover!

Nabootsing

Ga naar de volgende kamer op het werkblad. Hier denken de kinderen na over het imiteren van hun klank.

Oefening 8: Toon de kinderen een foto uit oefening 2 of maak gebruik van een nieuwe afbeelding. Vraag om elk van de genoteerde geluiden te verklanken. De eerste keer met de stem, de tweede keer met afvalmateriaal en de derde keer met muziekinstrumenten.

Bij deze kamer is het vooral belangrijk om abstract genoeg te durven denken. Een klank moet niet exact klinken zoals het origineel. Laat de oorspronkelijke klank los en zorg dat er fantasie ontstaat. De klank is op die manier inspiratiebron. Uiteraard kan je er voor kiezen om de originele klank zo dicht mogelijk te benaderen, maar stimuleer de kinderen om verder te denken!

Hoogte

In KAMER IV op het werkblad kan je klanken verhogen of verlagen. Met deze oefeningen maak je de muzikale parameter "hoogte" duidelijk.

Oefening 9: Verdeel de ruimte in vier delen of gebruik vier hoeken van een lokaal of een plein. In de eerste hoek staan alle kinderen die denken dat zij een hoge klank hebben. In de tweede hoek komen de lage klanken. In de derde hoek komen de klanken die er een beetje tussenin zitten. In de vierde hoek staan de kinderen die niet weten bij welke categorie hun klank hoort. Bespreek de resultaten. Probeer vervolgens de groep in de vierde hoek te verdelen over de andere drie groepen.

Oefening 10: Schrijf op een groot blad of op het bord de termen 'hoog' en 'laag'. Daag de leerlingen uit om zoveel mogelijk hoge en lage geluiden neer te pennen. Voorbeelden van hoge klanken zijn een vogeltje, een scherpe gil, nagels over het bord, een vrouwenstem, piepende tramsporen, een piccolo, ... Voorbeelden van lage klanken zijn donder, gebrom, een mannenstem, een snorrende basgitaar, snurken, ...

Oefening 11: Iedereen staat op één rij aan de ene kant van de ruimte. Kinderen kiezen samen één klank (bijvoorbeeld "aaa"). Bij de start is de klank hoog. Terwijl de groep naar de andere kant van de ruimte wandelt, zakt de klank. Herhaal deze oefening met verschillende klanken en draai de opdracht daarna om (van laag naar hoog).

Vraag leerlingen na de oefeningen om even zelf te experimenteren met hun klank. Ze beslissen uiteindelijk of ze deze klank verhogen of verlagen. Zorg ervoor dat ze hun keuze op het werkblad noteren.

Volume

De begrippen luid en stil zijn kinderen meestal niet vreemd. In deze kamer kunnen ze hun klank meer of minder volume geven.

Oefening 12: Denk terug aan oefening 11. Iedereen staat op één rij aan de ene kant van de ruimte. Kies met de groep een klank (bijvoorbeeld een handklap of voetstamp). Bij de start is de klank stil. Terwijl iedereen samen naar de andere kant van de ruimte wandelt/loopt, wordt de klank luider. Herhaal deze oefening met verschillende klanken en gebruik ook klanken uit de groep.

Het volume zal je bij veel klanken kunnen aanpassen. Laat kinderen zeker voldoende experimenteren en vraag hen een uiteindelijk keuze te maken. Iedereen noteert het resultaat op het werkblad.

Maak nu ook even tijd voor een herhaling van de eerder gemaakte keuzes in kamers die al aan bod kwamen. Wat de kinderen daarin hebben beslist, moeten ze respecteren. Iemand heeft bijvoorbeeld op dit moment zijn/haar klank al "live uitgevoerd", "met de stem nagebootst" en "hoog", maar ook "luid" vervormd.

Vervorming

In KAMER VI is er de mogelijkheid om klank te vervormen. Het kan allemaal niet gek genoeg zijn. Misschien zingen de kinderen wel met een mond vol koekjes, leggen ze knikkers op een trommel of besluiten ze om hun klank uit te voeren alsof ze in een grote kerk staan. Deze kamer kan aan de oorspronkelijke klank heel wat veranderen.

Oefening 13: Wat gebeurt er met een klank als je bepaalde dingen niet meer mag doen? Kinderen leren ontdekken wat een beperking aan mogelijkheden kan opleveren: zonder handen, met de mond dicht, met een mond vol water, terwijl je aan een trapeze hangt, met een kussen op een instrument of doek rond afvalmateriaal, ...

Laat de leerlingen tijdens deze oefening ook zelf beperkingen verzinnen en uittesten. Denk bijvoorbeeld nog aan grenzen zoals: terwijl je aan het rennen bent, al geeuwend, met de neus dicht, met handen aan elkaar geplakt, met de tong uit de mond, ...

De kinderen kiezen uiteindelijk een manier om hun klank te bewerken. Niets is fout of te gedurfd. Laat hen ook feedback geven aan anderen. Ze kunnen bovendien suggesties uitwisselen en uitproberen (bvb. ik wil jouw klank eens horen met papier tussen de snaren van de gitaar).

In deze kamer kan er dus heel veel veranderen aan de klank. Als je tijdens de workshop met de computer werkt, experimenteer dan zeker met de functies "delay", "reverb", "chorus" en "compressing" of verknip de klank. Probeer ook dingen "live" uit en registreer ze eventueel.

Gevoel

Muziek en gevoel zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een kleine peiling bij de kinderen naar lievelingsnummers en welk gevoel ze opwekken, maakt dit meteen duidelijk. In deze kamer voegen de kinderen emotie toe aan de klank.

Oefening 14: Ga met de groep in een cirkel staan. Kies een klank en geef die door. De eerste persoon geeft de klank overdreven blij door aan de volgende. De klank wordt telkens iets minder blij doorgegeven. Ga rond tot het een dieptriest geluid is.

Varieer met andere klanken en emoties zoals stoer/verlegen, verliefd/bang, boos/lief, ... Zoek samen naar interessante combinaties.

Laat de kinderen beslissen met welk gevoel zij verder met hun klank op tocht willen in het hoofd van klankkunstenaar. Laat hen verschillende opties weer uitproberen en telkens aan een "testpubliek" om feedback vragen.

Aantal uitvoerders

Kennen de kinderen het verschil tussen solo en samen? Het aantal uitvoerders in muziek is vaak bepalend voor sfeer en de impact van muziek.

Oefening 15: Ga in een cirkel staan. Twee kinderen zitten in het midden. In de cirkel laat één iemand een klank horen. Er komt telkens een nieuwe uitvoerder bij (met dezelfde klank) tot de hele cirkel deze klank uitvoert. Vraag nadien feedback aan de personen in het midden. Welk effect had dit op hen? Wat was het verschil voor de luisteraar tussen één en meerdere uitvoerders? Met welk aantal uitvoerders klonk de gekozen klank het best?

Kinderen die hun klank even wil horen, vragen aan de leerkracht of begeleider om voorbeeld te zijn tijdens oefening 15. Ze beslissen zo uiteindelijk met hoeveel uitvoerders hun klank het best tot zijn recht komt.

In deze kamer is nog uitbreiding mogelijk door bijvoorbeeld mannen- en vrouwenstemmen te gebruiken, jonge en oude stemmen, houten en metalen trommels, kleine en grote stokken, ...

Speelkamer

In KAMER IX - de speelkamer – kunnen kinderen eerder gemaakt keuzes weer in vraag stellen. Misschien klinkt de klank toch beter stil nadat je hebt besloten deze met tien mensen uit te voeren. Spelen maar en feedback vragen. Het is belangrijk om keuzes te maken en origineel te zijn natuurlijk.

Als leerkracht of begeleider kan je zelf ook om concrete aanpassingen vragen. Als je het gevoel hebt dat kinderen nu pas met de klankparameters uit de vorige kamer durven spelen en experimenteren, kan je hen vragen om een bepaalde kamer nog eens door te nemen.

Symbool verzinnen

Alle kamer zijn doorlopen. Om de compositie visueel te houden, werken we verder met symbolen. Een klank moet dus – na alle kamers te hebben doorlopen – een helder en herkenbaar symbool krijgen. Dit kan een eenvoudig vierkant of een cirkel zijn of net iets speciaals met veel kleur en een ingewikkelde vorm. Vraag leerlingen om zich te onderscheiden van anderen zodat er geen twee klanken met hetzelfde symbool zijn.

Iedereen noteert zijn/haar symbool tot slot bij de mond van het hoofd op het werkblad.

o **Compositie/soundscape maken**

Na een grote reis door het hoofd van de klankkunstenaar, is het tijd om zelf een compositie of soundscape te maken. Sla het werkblad open en gebruik hiervoor de blanco invulpagina in het midden. Iedereen creëert een nieuw werk van 30 seconden. Het basismateriaal hiervoor is de klank die ontstond tijdens de spelletjes en oefeningen bij het doorlopen van alle kamers.

Naast de klank, zijn er nog een reeks beschikbare “tools” die bij het componeren zullen helpen. Deze zijn:

- het eigen symbool (persoonlijke klank)
- andere symbolen (dus klanken van anderen)
- extra uitvoerders om samen een werk uit te voeren waarbij iedereen een lijn neemt
- vrij te kiezen elementen onderaan de pagina: versnellen, vertragen, aantal, herhalingen, stilte, verdubbeling, luider, stiller, ...

TITEL

WEETJES BIJ MIJN TITEL

KLANKKUNSTENAAR(S)

3"

VERSNELLEN VERLUIDEN ACCENT
 VERTRAGEN VERSTILLEN CHAOS
 AANTAL STROFE PLOTS EINDE
 HERHALING REFREIN
 STILTE INTRO
 VERDUBBELEN OUTRO

Nadenken over componeren

Om kinderen te laten nadenken over componeren, kan je een aantal vragen opwerpen.

Dat zorgt vermoedelijk voor een interessant gesprek waar ook het waarom van kunst, schoonheid, herkenbaarheid en experiment aan bod komen.

- Wat lijkt je een mooi stuk met de klank(en) die je voorhanden hebt?
- Wil je een mooi stuk maken? Of net niet?
- Steek je liefst structuur in je stuk of zoek je chaos of minimalisme op?
- Zal je stuk een klankexperiment zijn?
- Wil je iets vertellen met je stuk?
- Vind je het oké als een componist niets wil vertellen met een stuk?
- Moet in muziek experiment aanwezig zijn?
- Kan een werk toch oké zijn als je het zelf niet echt mooi zou noemen?
- Wanneer vind jij een compositie waardeloos en/of zinloos?
- Moet de titel van een song of een muziekstuk iets zeggen over het werk?
- ...

Laat kinderen na deze discussie de velden "titel" en "weetjes bij mijn titel" invullen. De componist zijn ze uiteraard zelf! Kiezen ze voor een pseudoniem of artiestennaam?

Visueel werken

Kinderen mogen verschillende composities maken. Elke balk (dus één lijn op het blad) wordt een nieuw werk van 30 seconden. Geef de groep de opdracht om na elke compositie eerst feedback te vragen. Zo kan jij als leerkracht of begeleider de groep/kinderen als luisteraar tips geven.

Concreet plaatsen de kinderen hun symbool (en eventueel ook symbolen van anderen) in de vakjes op de tijdsbalk. Ze denken na over het groeperen en zoeken naar een mooi geheel. Als we van links naar rechts lezen, moet je telkens van het symbool dat voorbijkomt ook de klank horen.

Kinderen die graag langere composities maken, kunnen extra lijnen vullen. Wanneer kinderen graag samen een compositie maken en twee lijnen combineren (meerstemmigheid), kunnen ze dat ook.

Uitbreidingen

Je kan vanaf nu terug met de parameters gaan spelen. Meerdere uitvoerders, luid en stil versnellen, vertragen, ... Laat kinderen vooral zelf een eigen codetaal ontwikkelen. Geef hen de kans om met grote en kleine symbolen te werken of laat ze zelf een legende aanleggen. Uiteraard moeten ze kunnen uitleggen wat ze bedoelen en bij het uitvoeren van hun compositie/soundscape weten wat er staat. Ook andere uitvoerders die meespelen en een andere lijn "lezen", moeten de grafische partituur kunnen begrijpen.

Showtime

Werk met de groep aan een toonmoment als je over voldoende tijd beschikt of deze workshop als leidraad neemt in het kader van een muziekproject of kunstweek op school.

Kinderen vinden het namelijk fantastisch om iets wat ze goed kunnen en zelf gemaakt hebben ook aan anderen te laten zien en horen.

Nodig ouders, vriendjes, de buurt uit of zet jullie klas eens als verrassing net voor de pauze op de speelplaats schrap. Maak eventueel foto's, een opname of een video en post alles op internet. Maak voordien ook zelf uitnodigingen en posters en zorg voor opvallende ontwerpen. Gebruik gekleurd papier, verf, ...

Maak je een serieuze film? Denk dan aan een leuk begin- en eindbeeld. De vrolijke grafische partituren van de workshop kunnen inspireren om stilstaande scènes (freeze) te maken.

Kan je een decor maken en een podium versieren? Of is er tijd en veel zin om ook aan choreografie te werken? Zorg dan bijvoorbeeld voor een schaduwspel tijdens het uitvoeren van de composities. Gebruik hiervoor handen, een doek en een straffe lamp. Kijk goed naar de symbolen op de werkbladen en probeer er enkele na te doen. Heeft de groep zin in beweging? Laat de kinderen in dat geval uitzoeken welke bewegingen bij welke geluiden passen of denk na over originele manieren om de scène op te komen of te verlaten.

Breng tijdens bij toonmoment nooit wijzigingen die niet tijdens de herhaling aan bod kwamen. Overloop als begeleider of leerkracht net voor aanvang in stilte nog even de afspraken en wijs erop dat het 'genieten' wordt. De kinderen moeten minstens uitstralen alsof ze het leuk vinden.

Maak je het project graag nog groter? Zorg voor een volledige taakverdeling en maak een echte voorstelling met de compositie die de kinderen hebben gemaakt. In de klas of de groep zitten ongetwijfeld leerlingen die één van de volgende opdrachten kunnen uitvoeren:

- een schrijver voor een korte maar sterke opening of tussenzinnen met een rijmpje erin
- een tekenaar die een pamflet, programma of een beeld maakt voor bij de uitvoering
- een drummer die roffelend zorgt voor het begin of tijdens wissels extra achtergrondgeluid voorziet
- een cameraman die met zijn/haar oog alle leuke details in beeldmateriaal kan vastleggen
- een regisseur die de voorstelling goed in de gaten houdt en bijstuurt waar nodig
- een manusje-van-alles dat altijd en overal in stilte aanwezig is en zorgt voor attributen, decorstukken, verlengsnoeren, een glas water, vlugzout, ...

Laat van je horen

Stuur geluidsopnames, filmpjes of beeldmateriaal van interessante composities en leuke momenten van het werken aan HOOFD-STUK op naar info@musica.be of publiciteit@introinsitu.nl. Een selectie resultaten komt online. De organisatoren brengen je daarvan dan ook op de hoogte. Mp3-bestanden of een links naar filmpjes op YouTube zijn het handigst.

BIJLAGE (INFORMATIEF): AANSLUITING BIJ DE EINDTERMEN MUZISCHE VORMING LAGER ONDERWIJS

Diverse elementen uit deze workshop sluiten aan bij de eindtermen muzische vorming voor het lager onderwijs. Ze staan aangeduid met het symbool "X" in de rechtermarge van de pagina.

1. Muzische vorming – Beeld

De leerlingen kunnen

- 1.1* door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2 door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.3 beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
- 1.4* plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven. X
- 1.5 beeldende problemen oplossen, technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven op een manier die hen voldoet.
- 1.6 tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven. X

2. Muzische vorming - Muziek

De leerlingen kunnen

- 2.1 muziek beluisteren en ervaren, muzikale impressies opdoen uit de geluidsomgeving met aandacht voor enkele kenmerken van de muziek: klankeigenschap functie/gebruikssituatie. X
- 2.2 improviseren en experimenteren, klankbronnen en muziekinstrumenten uittesten op hun klankwaarde en in een muzikaal (samen)spel daarvan gebruik maken. X
- 2.3* openstaan voor hedendaagse muziek, muziek uit andere tijden, andere landen en culturen. X
- 2.4* genieten van zingen en musiceren en dit gebruiken als impuls voor nieuwe muzikale spelideeën of andere aanverwante expressiewijzen. X
- 2.5 vanuit het eigen muzikaal aanvoelen praten over het zingen en het musiceren. X

3. Muzische vorming - Drama

De leerlingen kunnen

- 3.1* genieten van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten. X
- 3.2 spelvormen waarnemen en inzien dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten. X

- 3.3 geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven.
- 3.4 spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren.
- 3.5 ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën uiten in spel. X
- 3.6 een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non- verbale spelvormen improviseren.
- 3.7* genieten van, praten over en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving. X

4. Muzische vorming - Beweging

De leerlingen kunnen

- 4.1* genieten van lichaamstaal, beweging en dans. X
- 4.2 een eenvoudig bewegingsverhaal opbouwen met als vertrekpunt iets wat gehoord, gezien, gelezen, gevoeld of meegemaakt wordt.
- 4.3 samenwerken met anderen: X
om een eenvoudig dansverloop op te bouwen
om al improviserend te reageren op elkaars beweging.
- 4.4 bewegen op een creatieve manier en daarbij één of meerdere basiselementen van de beweging bespelen: tijd; kracht; ruimte; lichaamsmogelijkheden.
- 4.5 nieuwe dansen ontwerpen met eenvoudige passen en figuren.
- 4.6 het inoefenen, de voorbereiding, het aanwenden van de lichaamstaal en het uitvoeren (vertoning), door henzelf en anderen, kritisch bespreken. X

5. Muzische vorming - Media

De leerlingen kunnen

- 5.1 beeldsignalen waarnemen zodat men opvallend goede en minder geslaagde dingen kan doorzoeken en herkennen.
- 5.2 ervaren dat een visueel beeld al dan niet vergezeld van een nieuw geluid steeds een nieuwe werkelijkheid kan oproepen.
- 5.3 soorten van eenvoudige hedendaagse audiovisuele opnamen en weergavetoestellen (informatiedragers) aanwijzen, benoemen en ze creatief bedienen. X
- 5.4 een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativerende plaats toekennen.
- 5.5 eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken. X

6. Muzische vorming - Attitudes

De leerlingen kunnen

6.1*	blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken.	X
6.2*	zonder vooroordelen naar kunst kijken en luisteren.	X
6.3*	genieten van het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen.	X
6.4*	vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en durven hun creatieve uitingen tonen.	X
6.5*	respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.	X

* De attitudes worden met een asterisk (*) in de kantlijn aangeduid.

BIJLAGE (INFORMATIEF): OVER MUZIKALE ONTWIKKELING

Algemeen

Kinderen worden geboren met een natuurlijke gevoeligheid voor muziek. Reeds voor de geboorte herkennen baby's ritmes en klanken. Hoe een kind zich muzikaal ontwikkelt, is grotendeels afhankelijk van welke impulsen het in de kinderkribbe, thuis of op school krijgt. Onderzoek wees uit dat de eerste levensjaren hierbij belangrijk zijn voor de muzikale ontwikkeling. Door al vroeg te zingen, te rijmen, ritmes te slaan, ... worden kinderen gestimuleerd in hun toekomstige muzikaliteit en liefde voor muziek.

Door de opmars van radio, televisie en internet, nieuwe vormen van vrijetijdsbesteding en vaak ook een gebrek aan tijd, komt er thuis en op school veel minder van actief musiceren en bij uitbreiding muzisch werken in huis. Om die reden krijgen kinderen tegenwoordig minder actieve muzikale of artistieke prikkels terwijl deze toch belangrijk zijn voor hun ontwikkeling. Hierna zet Musica de verschillende fasen van muzikale ontwikkeling even op een rij.

Wat kan een baby?

Baby's van 0-3 maanden reageren passief op muziek. Muziek werkt voor deze doelgroep hoofdzakelijk rustgevend. Vanaf 4-6 maanden zoeken baby's de richting waar geluid vandaan komt en beginnen ze een actieve belangstelling voor geluid te tonen. Ze reageren al op muziek door bewegingen te maken hoewel deze nog niet in verband staan met maat of ritme. Vanaf 6-9 maanden brabbelen en imiteren baby's klanken, om vanaf 9-12 maanden via beweging te laten merken welke liedjes het jonge kind leuk vindt.

Vanaf één jaar

Kinderen vanaf één jaar beginnen te praten en soms al te zingen. Vaak neuriën ze spontaan wanneer ze alleen spelen. Flarden van liedjes worden herkend en mee bewegen op muziek is in trek. Hoewel deze kinderen al trommelen of klappen, lopen of dansen ze pas later in de maat.

Peuters in beweging

Vanaf de leeftijd van twee jaar ervaren kinderen muziek en klank bewuster. Peuters houden van samen zingen en dansen. Ze ontdekken de mogelijkheden van de stem en zingen gemakkelijke liedjes mee. Ze kunnen eenvoudige muziekinstrumenten bespelen en zijn gek op herhaling. Klanken hebben een grote aantrekkingskracht en zetten peuters met hun hele lijfje meestal snel in beweging.

Kleuters

Muziek is voor kleuters een manier om zich te uiten. Ze spelen ritmes na op verschillende instrumenten en houden ervan in de maat of op ritmes te stappen. Via liedjes, versjes, dansjes, ... krijgt hun ritmegevoel een extra stimulans. Kleuters ontdekken bovendien via zingen en luisteren wat melodietjes zijn. Ze houden er ook van om zelf dingen te verzinnen.

En dan?

Rond de leeftijd van negen jaar stabiliseert de algemene muzikale ontwikkeling van kinderen. Op dat moment kan men meestal afleiden hoe "muzikaal" een welbepaald kind werkelijk is en of er muzikaal talent in iemand schuilt.

In de verschillende geleidelijke fasen van muzikale ontwikkeling ziet men dat muziek niet op zich zelf staat en ook een positieve invloed heeft op de algemene ontwikkeling van kinderen. Denk maar aspecten van taal, geheugen en concentratie, onthouden met behulp van rijm of melodie, ... Daarnaast is er via de nauwe band met dans meteen een link naar motoriek. Men mag dus zeker stellen dat muziek niet zonder reden een plaats nodig heeft in het leven van kinderen.

Muzisch werken in groep of in de klas

Kinderen hoeven helemaal geen bijzondere talenten in een bepaalde discipline (muziek, beeldend, drama, dans, ...) te bezitten om muzisch aan de slag te gaan. Muzisch werken in groep of in de klas is zinvol voor alle kinderen en draagt bij tot leren, plezier en genieten. Hoeveel plezier kinderen er aan beleven, ligt volledig in de handen van begeleiders of leerkrachten. Actieve deelname en stimulansen geven zijn hierbij essentieel.

In muzisch werken staat communicatie via kleuren, vormen, klanken, bewegingen, ... centraal. Kinderen geven vorm aan hun leefwereld en drukken uit hoe ze de wereld daarbuiten ervaren. De taal van het muzisch werken neemt een belangrijke plaats in binnen het leven van een kind dat vaak nog niet over voldoende nauwkeurige talige communicatie beschikt om gevoelens, fantasieën, gedachten, ... te uiten. Creatieve expressie is dan ook een belangrijke component in de ontwikkeling van het menselijk voorstellingsvermogen. Via imitatie, spel, ... leren kinderen dat tekens voor objecten of gebeurtenissen staan die zich bvb. niet meteen in de omgeving bevinden. De relatie tussen symbool en realiteit wordt zo duidelijk. Het stimuleren van het creatief vermogen draagt bij tot de ontwikkeling van het probleemoplossend denken en het leren omgaan met uiteenlopende situaties.

Muzisch werken geeft tot slot ook gestalte aan de ontplooiing van sociale en emotionele competenties. Tijdens activiteiten met muziek, kunst, drama, ... is er ruimte om anderen te ontmoeten, samen te werken, afspraken te maken of beslissingen te nemen. Deze wisselwerking bevordert het samen leven en bezig zijn met anderen. Bovendien worden kinderen gestimuleerd om zelf keuzes te maken en een mening te vormen. De ontwikkeling en bevordering van creativiteit draagt bij tot het vormen van de zogenaamde "soft skills" die alsmaar meer aandacht krijgen. Kinderen krijgen zo de kans om zich toe te leggen op zaken waar ze goed in zijn en waarvan ze het resultaat met fierheid aan anderen kunnen tonen. Dit alles met een gunstig effect op het ontwikkelen van een positief zelfbeeld, meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid.

COLOFON

Het pakket HOOFD-STUK voor de doelgroep 6-12 jaar maakt deel uit van het project "Klankatlas" waarbij Belgisch en Nederlands Limburg de karakteristieken van deze provincies in soundscapes vastlegden.

Conceptontwikkeling: David Van den Hende

| intro | in situ |

WWW.MUSICA.BE

WWW.INTROINSITU.NL

Met de steun van de provincies Belgisch & Nederlands Limburg in het kader van interregionale samenwerking.

Contactadres

Musica, Impulscentrum voor Muziek
Toekomstlaan 5B
BE-3910 Neerpelt
T 0032 11 610 510
F 0032 11 610 511
info@musica.be

Coördinatie, conceptontwikkeling en redactie handleiding

Eveline Heylen
Artistiek coördinator
info@musica.be

© 2011 - Musica, Toekomstlaan 5B, BE-3910 Neerpelt. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke toestemming van de uitgever.